

2. Дідусенко П. М. Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Русі. / П. М. Дідусенко, О. В. Лисицький, Т. С. Мавродій, С. А. Пахневський, В. П. Костюк. – К. : Інфопринт, 2005. – С. 90.
3. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків / Д. І. Яворницький. – К. : Наукова думка, 1990. – Т. 1. – С. 185, 428-430.
4. Мицак А. П. Становлення і розвиток митного законодавства на території України : дис. ... канд. юрид. наук / А. П. Мицак. – Львів, 2004. – С. 36.
5. Гальський К. Є. Торгівля і митна справа Запорозької Січі (друга половина XVI – 70-ті роки XVIII століття) / К. Є. Гальський. – К. : Панорама, 2005. – С. 245-252.
6. Дністрянський М. С. Кордони України / М. С. Дністрянський. – Львів : Світ, 1992. – С. 41-42.
7. Бойко І. Й. Держава і право Гетьманщини. / І. Й. Бойко. – Львів : Світ, 2000. – С. 28-29.

Игнатко Н. В. Становление института дознания в таможенных системах украинской государственности (1650–1764).

Статья посвящена изучению закономерностей становления и функционирования института дознания таможенных органов Украины в общегосударственной системе противодействия контрабанде. Указанный вид правоохранительной деятельности исследуется в контексте развития исторических форм украинской государственности.

Ключевые слова: дознание, расследование контрабанды, таможенный орган.

Ignatko N. Origination of inquest elements in the customs system of the Ukrainian state system (1650–1754).

The article deals with the study of regularities of establishing and functioning the institute of inquest of customs authorities of Ukraine in the national system of counteraction to smuggling. The indicated type of law-enforcement activity is investigated in the context of the development of historical forms of the Ukrainian state system.

Key words: inquest, investigation smuggled goods, customs authority.

УДК 343.9.018.3

Можайкіна О. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ
ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття присвячена кримінологічному аналізу і визначенню поняття кримінальної субкультури як внутрішнього джерела відтворення злочинності. Викладено погляди вчених-кримінологів на зазначену проблему. Визначено основні ознаки, функції і місце кримінальної субкультури в механізмі детермінації злочинності.

Ключові слова: кримінальна субкультура, злочинність, механізм злочинної поведінки.

Природа кримінальної субкультури полягає в її відносній суверенності від інших сфер суспільного життя. Вона знаходиться поряд із злочинністю і є її невід'ємною частиною, що дає можливість захиститися від “іншого світу”. Вона дозволила сформувати певного роду спільність, закриту і відокремлену від інших. Вона виробила механізми, які захищають кримінальний світ від стороннього втручання і при цьому вона ж виступає фактором, який стимулює злочинність, дозволяє їй зберігатися, розвиватися, залишатися відносно самостійною. Викладене дає підстави стверджувати,

що кримінальна субкультура потребує детального вивчення з метою подальших наукових розробок шляхів попередження злочинності.

Аналіз наукової літератури в галузі кримінології та юридичної психології показує, що останнім часом питанню вивчення кримінальної субкультури приділяється значна увага. Зокрема, ця проблема вивчається такими вітчизняними і зарубіжними авторами як: К. А. Прокоф'єва, М. П. Клейменов, Ю. К. Александров, О. В. Шкуратенко, Г. Селлін та інші.

Метою статті є проведення порівняльного аналізу понять “культура” та “субкультура”, а також визначення основних ознак кримінальної субкультури як детермінанти злочинності.

Інстинкт самозбереження ніби підказує злочинцям необхідність створення правил поведінки, що дозволяють краще взаємодіяти один з іншим. В середині спільноти з'явилися правила поведінки і особлива мова спілкування, а за порушення норм застосовувалися санкції. Всі перераховані та багато інших особливостей характеризують кримінальну субкультуру, яка так само невіддільна від злочинності як злочинність невіддільна від суспільства.

Кримінальна субкультура поряд з іншими факторами обумовлює злочинність і виступає об'єктивною реальністю, якій в системі цінностей належить власне місце.

Кримінологію турбують питання, пов'язані із детермінацією злочинності, оскільки кримінальна субкультура розглядається в якості самостійного джерела виникнення злочинності.

Пізнання і вивчення закономірностей існування і розвитку кримінальної субкультури дозволяють, перш за все, просунути у питаннях протидії злочинності та її попередження, розробити нові теорії та доповнити існуючі, досягти прогресу в реалізації досягнень науки в практиці.

Розгляд кримінальної субкультури не повинен бути ізольованим, а відбуватися в контексті загальної культурологічної теорії, усіх, не лише позитивних, але й негативних компонентів великої культури, в контексті закономірностей і особливостей соціально-культурних процесів, що відбуваються в країні.

Як відомо кримінальна субкультура є однією з основ злочинного світу. Тому, ми розглядаємо її, в якості самостійного внутрішнього джерела відтворення злочинності.

Суть кримінальної субкультури в певній мірі відображено в самому понятті. Тут мова йде про зв'язок культури і злочинності.

Культура – поняття надзвичайно широке і включає в себе результати життєдіяльності людини, причому як в матеріальному, так і в духовному плані.

Культура – форма буття, що утворюється людською діяльністю і включає в себе особистісні якості самої людини як суб'єкта творчої діяльності; способи діяльності, винахідником яких є людина, що удосконалюються і передаються із покоління в покоління завдяки навчанню і вихованню; різноманіття предметів – матеріальних, духовних, художніх, які утворюють культурне середовище суспільства [1, с. 43].

Існують й інші, відмінні від наведеного, визначення поняття культури. Так, автор К. А. Прокоф'єва, визначаючи форму інституціональних зв'язків, як сферу культури підкреслює, що “культура – це рівень відношень, які склалися у колективі, ті норми та зразки поведінки, що освячені традицією, обов'язкові для даного етносу та різних його соціальних шарів. Культура є формою трансляції соціального досвіду через освоєння кожним поколінням предметного світу культури, навичок та прийомів технологічного

відношення до природи, культурних цінностей, зразків поведінки. Культура формує стійкі художні та пізнавальні канони, уявлення про прекрасне, бачення природи людини у всіх її етнічних особливостях і колоритах” [2, с. 136].

Для кримінологічного аналізу важливим є розуміння культури з точки зору імпульсу до виробництва тих чи інших соціальних процесів. Відповідно, і кримінальну субкультуру ми розуміємо як рушійну силу всередині системи “злочинність”. Так само як культура дає поштовх розвитку певних сфер життя суспільства, так і кримінальна субкультура детермінує злочинність. Таким чином ми можемо спостерігати детермінацію злочинності під впливом кримінальної субкультури, що є невід’ємною частиною як культури в цілому, так і злочинності.

Важливо зазначити, що культура у разі її дієвого впливу на сфери життя стає “образом життя”, сукупністю норм поведінки і типів мислення.

Так само як культура виступає детермінантою певної поведінки людини, так і кримінальна субкультура виступає детермінантною поведінки злочинця. Такі детермінанти, безумовно, є внутрішніми, тобто такими, що спонукають до тих чи інших вчинків, в тому числі до протиправної поведінки.

Кримінологію культура цікавить, перш за все, з позицій її впливу на механізм злочинної поведінки. Адже в одних випадках вона виступає в якості криміногенного фактора, а в інших – антикриміногенного. Тут безцінну допомогу кримінології можуть надати соціологія, філософія, культурологія та інші галузі науки.

М. П. Клейменов вважає, що “культура – це відображення тієї гармонії, іманентно притаманній світові, яку людина, як носій творчого початку, відображає і виражає в різноманітних сферах своєї діяльності, духовних і матеріальних цінностях. Справжня культура є творцем життя, вона не несе в собі руйнуючого потенціалу. Такий потенціал притаманний антикультурі, псевдокультурі, ерзац-культурі” [3, с. 19].

Культуру можна розглядати з різних позицій. Наприклад, оціночної, коли тим чи іншим подіям і вчинкам надається позитивна або негативна оцінка, коли вчинок визнається культурним або, навпаки, безкультурним. В чому ж істотна різниця між цими категоріями? Для кримінології виявлення таких критеріїв має важливе значення, оскільки злочинність, як ми знаємо, із будь-якого її визначення є негативним явищем.

Відповідь криється в системі тих самих цінностей. За їхньою допомогою оцінюється все – від окремих вчинків до явищ, від конкретних людей до соціальних прошарків і суспільства в цілому. Система цінностей дозволяє альтернативно притримуватися певного типу поведінки, наприклад, законслухняного, а не протиправного або навпаки. Система цінностей виступає певним чином фільтром, після якого ми або схвалюємо, або засуджуємо ті чи інші події, вчинки.

Уявимо будь-яку субкультуру в якості підсистеми відносно великої культури так само, як уявляємо підсистемою злочинність відносно суспільства. В такій субкультурі ми побачимо всі атрибути системи у відповідності до загальної теорії систем: цілісність, структуру, єдність, здатність до самозбереження, саморозвитку, самовідтворення та інші.

Кримінальна субкультура для злочинної спільноти виконує захисну роль, оскільки спільнота знаходиться в середовищі великої культури і відчуває на собі її ворожість. І роль субкультури в даному випадку важко переоцінити, оскільки вона виконує цілу низку функцій поряд із зазначеною захисною. Це й ідеологічне підживлення, і створення власного сприятливого мікросередовища, це й механізми

включення в неї нових учасників, за допомогою чого відбувається детермінація злочинності. Таким чином, вдається досягти збереження цілісності і розвитку такого утворення.

Зупинимося на найбільш цікавих визначеннях кримінальної субкультури. На думку Ю. К. Александрова “це образ життєдіяльності осіб, що об’єдналися в кримінальні групи і притримуються певних законів і традицій”. Автор наголошує на тому, що асоціальні групи характеризуються розмитістю моральних норм, жорстокістю, втратою загальнолюдських якостей – жалості, співчуття тощо, статевою розпущеністю, низьким рівнем розвитку [4, с. 8].

О. В. Шкуратенко розуміє під кримінальною субкультурою найнижчий, найнебезпечніший щабель у структурі субкультур [5, с. 139].

Т. Селлін пропонує визначити “кримінальну субкультуру як середовище, в якому людина розвивається в групі собі подібних чи зграї, члени якої мають стійку систему цінностей, що відрізняється від загальноприйнятої” [6, с. 297].

В свою чергу автори А. В. Баляба, Е. В. Віленська, Е. А. Дідоренко, Б. Г. Розовський визначають, що “кримінальна субкультура – це форма свідомості, що формується не тільки в результаті миттєвої дійсності, але й накопиченого життєвого досвіду багатьох поколінь” [7, с. 102].

Виходячи з наведених визначень можна виокремити наступні ознаки кримінальної субкультури як внутрішнього джерела відтворення злочинності, що призводить в кінцевому результаті до детермінації злочинності:

1. Існування кримінальної субкультури є так само закономірним, як й існування в суспільстві злочинності.

2. Підвищена гнучкість кримінальної субкультури, що обумовлено мінливими умовами протидії їй і необхідністю самозбереження і саморозвитку.

3. Кримінальна субкультура виступає культурою всередині культури; невід’ємною частиною загальної культури і ґрунтується на її численних нормах з додаванням до них власної специфіки, яка змінює їх сутність на протилежний, негативний характер для суспільства.

4. Протистояння (протиставлення, антагонізм) загальній культурі.

Окремо слід зупинитися на функціях кримінальної субкультури:

- підготовка до злочину з метою успішного його скоєння і приховання слідів;
- створення “общака” як умови стійкого функціонування;
- передання новим учасникам норм поведінки: традицій, звичаїв, атрибутів, комунікативних особливостей;
- наявність відповідальності за порушення зазначених норм і правил;
- наявність ідеології, що обґрунтовує функціонування кримінальної субкультури;
- незаконне збагачення як спосіб виживання і розвитку кримінальної субкультури.

Варто зупинитися на висвітленні місця кримінальної субкультури в механізмі детермінації злочинності. Її дія на людину відбувається шляхом впливу на свідомість і внутрішні психологічні процеси. В результаті відбувається певна деформація свідомості, що призводить до скоєння злочину. При цьому ми не зменшуємо роль інших складових причинного комплексу.

Зазначені деформації можливі лише за наявності наполегливої і навіть агресивної поведінки субкультури під час впливу на людину. Вона віднаходить слабкі місця і

пробиває дірку в традиційних культурних установах. Але така атака кримінальної субкультури матиме успіх лише у випадках слабкості і недоліків в позитивній культурі, її нестійких позиціях. А це, варто визнати, стало нормою в нашому житті – коли культура знаходиться на низькому рівні і не здатна відбивати натиск, що йде від кримінальної субкультури.

Викладене дозволяє зробити наступні висновки:

1. Кримінальна субкультура, а також окремі її компоненти, такі як субкультура в місцях позбавлення волі, в молодіжному середовищі тощо, мають бути постійним об'єктом кримінологічного аналізу.

2. Кримінальна субкультура займає власне місце в культурі суспільства і загальній системі традиційних установок. Це дає можливість кримінології оцінити її інтенсивність криміногенного впливу.

Реалії сучасного світу говорять нам, що злочинність вже давно виступає серйозною силою, системою, здатною породжувати злочини і одним із вагомих факторів тут виступає кримінальна субкультура. Суспільство повинно надзвичайно уважно замислитися про межі допустимого у питанні проникнення цього явища у повсякденне життя.

Використані джерела:

1. Каган М. С. Философия культуры : учебное пособие / М. С. Каган. – Санкт-Петербург, 1996. – 415 с.
2. Прокоф'єва К. А. Поняття культури: методологія вивчення / К. А. Прокоф'єва // Тertia : альманах. – Д. : НГУ, 2005. – С. 131-145.
3. Клейменов М. П. Криминализация общества в России: культурологический аспект / М. П. Клейменов // Преступность и культура. – М. : Кримнологическая Ассоциация, 1999. – С. 19-23.
4. Александров Ю. К. Очерки криминальной субкультуры / Ю. К. Александров. – М. : “Права человека”, 2001. – 152 с.
5. Шкуратенко О. В. Сучасні інтерпретації поняття кримінальної субкультури / О. В. Шкуратенко // Юридичний вісник. – № 4 (25), 2012. – С. 138-142.
6. Селлин Г. Конфликт норм поведения / Г. Селлин // Социология преступности: (современные буржуазные теории). – М. : Прогресс, 1966. – С. 297-303.
7. Кримнология: приглашение к дискуссии : монография / авт. кол. : А. В. Баляба, Э. В. Виленская, Э. А. Дидоренко, Б. Г. Розовский. – Луганск : РИОЛИВД, 2000. – 308 с.

Можайкина Е. С. Понятие и признаки криминальной субкультуры как детерминанты преступности

Статья посвящена кримнологическому анализу и определению понятия криминальной субкультуры как внутреннего источника воссоздания преступности. Изложены взгляды ученых-криминалогов на данную проблему. Определены основные признаки, функции и место криминальной субкультуры в механизме детерминации преступности.

Ключевые слова: криминальная субкультура, преступность, механизм преступного поведения.

Moghaikina E. Notions and characteristics of criminal subculture as the determinant of criminality

The article is dedicated to the criminological analysis and the definition of criminal subculture as the internal source of crime regeneration. Here are stated some views on the subject by criminology scientists. The main characteristics, functions and the place of criminal subculture in the mechanism of the crime determination are defined.

Key words: crime subculture, criminality, the mechanism of criminal behavior.